

HİTİT SANAT ESERLERİNDE SUNAK BETİLERİ

Neşe KIRDEMİR*

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Anadolu'da özellikle Hellenistik ve Roma çağında batı ve güney-batı kıyılarında yoğunluk kazanan silindirik gövdeli monolit sunaklar en önemli tapınım objeleri olarak bilinirler. Onlar bu özellikleri nedeniyle sadece kutsal alanların değil gömü alanlarının da vazgeçilmez öğeleridirler. Anadolu silindirik gövdeli sunaklarına ilişkin bazı çalışmalar yapılmış olmasına karşın bunların kökenleriyle ilgili bilgilerimiz yetersizdir. Ve kanımca bu konuda bazı arkeolojik malzemeyi değerlendirmek olanaklıdır. Bunlar arasında Hitit sanatına ilişkin bazı belgelerle birlikte yorumlanabilecek bir Hitit sunağı silindirik gövde yapısı ve geniş tablasıyla arkaik ve geç dönem sunaklarının prototipi olabilecek özellikte olması nedeniyle önemlidir.

ABSTRACT

The portable cylindrical altars which form the subject of this study were known as one of the most considerable cultic objects and extensively spread especially during the Hellenistic and Roman Period in the west and south-west coast of Anatolia. Owing to this features they employed very important role not only in the sanctuaries but also in the various funerary monuments as well. Despite to some monographical studies and few articles our knowledge is still inadequate especially about their origins. I believe some archaeological materials are available to proceed on this concern. One of the most important example is a Hittite altar, bearing strong resemblance to the archaic and later altars with its cylindrical body and a projected upper part. This article is an attempt to offer a suggestion in the light of the some Hittite documents for the prototypes and origins of the Archaic Ionian and later altars from the Hellenistic and Roman times.

Konumuzun ana öğesini oluşturan sunak; en basit tanımı ile bir kült objesi ve aracıdır. Bunların işlevi özde aynı olup, ayırım sadece biçimseldir; farklı malzemeden ve farklı şekillerde yapılan sunakların kullanım yerleri genellikle resmi yapılar, konutlar, kutsal yerler¹, tapınak² ve gömü alanlarıdır. (Çizim 1) Sunakların doğu ve batı kültürlerinde böylesine yaygın kullanımı onların ölü ve tanrı kültlerine olan güçlü bağlantısının bir sonucu olmalıdır.

Sunaklar taşınabilmelerine olanak sağlayan saz, ahşap, pişmiş-toprak gibi hafif malzemelerden yapılabildikleri gibi taştan da yapılıyor veya ana kayaya oyulabiliyorlardı. Sunakların anlam ve kullanımları ile ilgili sağlıklı bilgiler kabartma olarak işlenmiş duvar betileri, mühürler ve mezar stelleri üzerindeki betimlemelerden elde edilebilir. Bu örneklerdeki sunaklar öncelikle

* Yrd. Doç. Dr. Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü.

** Hocalarım; F. Işık ve A. Yaylalı'ya

¹ C. G. Yavis, Greek Altars: Origins and Typology (1949) 141 vdd.

² Clara Rhodos II (1932) 216, No. 56.

tapınım, özellikle de ölü ve yeraltı kültü ile ilgilidir³. bazı sunaklarda, sunu tablası üzerinde sunuların dışında bir takım objelerin varlığı görülmektedir⁴. Ancak sunakların üzerine herhangi bir objenin yerleştirildiği ile ilgili kesin bir veri ve bilgi yoktur. Bazı sunakların üzerinde ya da gövdelerindeki geçme yuvaları ilk kullanımları ile değil, daha sonraki işlevleri ile ilgili olabilir.

Anadolu'da özellikle Hellenistik ve Roma Çağında yaygın bir kullanım alanı bulan sunakların öncül örnekleri hakkında özellikle mühür ve resim yazıları önemli bilgiler verir. (Çizim 2) M.Ö.3. bin yılından başlayarak sunakların yazıt ve imgelerle bezendiğini görüyoruz. Arkaik Çağ İonya Bölgesi taş sunaklarında ovolo gibi basit motiflerle bezenirken, Hellenistik Çağdan sonra sunakların girland, boğa başları, kurdele ve boncuk gibi bezekler ve mimari profiller ve figürlerle zenginleştirildiğine tanık oluyoruz.

En eski girland bezeğinin Mısır Yeni İmparatorluk Döneminde bir Teb'linin mezarında kullanılması, boğa başlarının ilk kez Neolitik Dönem (M.Ö. 8000-5500) Çatalhöyük kült odalarında görülmesi⁵, kurdelenin eski dönemlerden itibaren bir mezar süsü olması bu bezeklerin dinsel anlamları da değerlendirildiğinde sunak üzerinde rastlantı sonucu bir araya gelmedikleri savlanabilir.

Sunaklar ile ilgili ilk ciddi araştırmalar; 1400'lü yıllarda İtalyan Buondelmonti'nin Rodos sunaklarını incelemesi ile başlamış ve D. Berges 1986 yılında İonya, Karya ve Adalar'daki Hellenistik sunakları "Hellenistische Rundaltare Kleinasiens" başlıklı yapıtta bir araya getirerek en kapsamlı çalışmayı yapmıştır.

Anadolu'da Hellenistik Dönemde İonya, Karya ve Adalar'da⁶ Roma Döneminde ise Lykia ve Pamphylia bölgelerinde sunakların yoğun şekilde kullanıldıklarını biliyoruz⁷. Bu geç dönem sunaklarına karşın İstanbul Şark Eski Eserleri Müzesi'nde karşılaştığım bazalttan yapılmış silindirik gövdeli Emirgazi sunağı⁸ ve Hitit sanatında mühür ve tören kapları üzerinde izlenen ve özde

³ E. Pfuhl-H. Möbius, Die Orstgriechischen Grabreliefs II, (1979) Lev. 194.

⁴ Boğazköy taş kaideleri üzerinde betimlenen sunaklar için Bkz.. E. O. Forrer, The Hethitische Bilderschrift (1932) 9, Res. 11-12. Fraktin kabartması sunağı üzerindeki insan vücutlu, kuş başlı beti için ayrıca Bkz. H. Th. Bossert, Altanatolien (1942) 11, Res. 550. Mykenai'de ağaç ve dikme kültü üzerine araştırmalar yapan A.J.Evans ("Mycenaean Tree and Pillar Cult" JHS XXXI 1931,115) bazı adak modellerinden yola çıkarak Hitit altalarında olduğu gibi kutsal taş ve baitylosların üzerlerine de adakların konulduğunu söylemektedir.

⁵ E. Akurgal. Anadolu Uygarlıkları, (1993) 22, Şek.3

⁶ P. M. Fraser, Rhodian Funerary Monuments (1977) 11vdd.

⁷ N.K.Diler, Anadolu Girlandlı Sunakları (Yayınlanmamış Doktora Tezi-Erzurum-1996) 1vdd.

⁸ Emirgazi sunağı Bossert tarafından yayınlanmış olmasına rağmen arkaik ve daha geç tarihlerde Anadolu ve Anadolu dışında üretilen sunaklarla olan ilişkisine değinilmemiştir. H. Th. Bossert, Anatolien (1942) 57, Res. 549 Sunak üzerine kazılmış olan Hitit Hieroglifi ise E.Masson tarafından yayınlanmıştır. E.Masson "Les Inscriptions Louvites Hieroglyphiques D.Emirgazi" Journal des Savants ,1979, 3 vdd.

formlarıyla onun birer kopyası niteliğindeki sunak betimleri ilginçtir. Bu güne dek sunak araştırmacılarının da gözünden kaçan bu örneklerin bir arada değerlendirilmesi bizi silindir taş sunakların kökeniyle ilgili bazı önemli sonuçlara ulaştıracak özelliktedir.

Başta Urartu ve Frig olmak üzere I. Bin kültürleri sanatında önemli etkiler bırakan Hitit kültürünün ilk izlerine Neşa'da (Kültepe) rastlanır. Anadolu'nun ilk tarihsel çağları da Hatti-Hitit Beylikler Dönemi (M.Ö. 2100-1700) ile başlar. Önce beylikler halinde daha sonra Krallıklar kurarak Anadolu'yu egemenliği altına alan Hitit kavimi Anadolu'ya geldiğinde kendilerinden uygarlık bakımından daha üstün olan yerli kavimler Hurri ve Hattilere uyguladıkları hoşgörüyeye dayalı akılcı politikaları ile onların daha gelişmiş olan uygarlığından da her alanda yararlanmışlardır. Bu dönemde Anadolu'da çömlekçi çarkının keşfi, Mezopotamya ile yakın ilişkiler sonucu çok renkli bir üslupla yapılan vazolar, hayvan biçimli, uzun gagalı çaydanlık şeklinde kaplar ve konik damga mühürler dönemin sanat ürünleri arasındadır.

İnanç dünyalarını federatif bir şekilde bütünleştiren Hititler, Hattilerin etkisi ile zoomorph inanç şeklinden anthropomorph inanca geçince, insan kılıklı tanrıları onun hayvan şekilli karşılığı ile betimlemişlerdir. Alacahöyük orthostatlarında büyük kral, eşi kraliçe ile birlikte hem sunak şekilli fetiş (huvaşıtaşı)⁹ hem de boğa betimi ile görülmektedir. Orta Tunç Çağında (M.Ö. 4500-4000) gök tanrının kendisi ve sembolü sayılan boğa, Hurri dininden gelen ve Yazılıkaya'da betimlenen Hurri ve Serri adlı boğalar en büyük erkek ve kadının yanında yer alır. Boğaların tapınım ile ilgili ve kutsal oldukları, İmamkulu kabartmasında gök tanrının arabalarını çekmeleri ile de ifade edilmektedir¹⁰.

Sanatı politik gücün propaganda aracı haline getiren Hititler başlangıçta doğu etkisinde kalsalar da Büyük Krallık Döneminden itibaren sanatta özgünleşerek, tüm Anadolu'ya egemen olmuş, Suriye ve Filistin'i de etkilemişlerdir.

Hitit betimlemelerinde boynuzlarla süslü sivri külahlar Babil, aslanların cepheden betimlenişleri Mezopotamya, güneş kursları ise Mısır'dan alınırken M.Ö. 2500-2000 yılları arasında Hatti kavminin egemen olduğu orta ve güneydoğuda bulunan eserlerdeki stil birliği Hatti özgünlüğünü vurgular. M.Ö. 2250-2000 tarihleri arasında Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Hurriler ise seramik sanatı ile Girit, Mezopotamya, Ege'yi etkilemişler, tüm bu büyük ve önemli uygarlıkların sanatları etkisinde kalan Hititler M.Ö. 1600'lü yıllardan sonra kendilerine özgü sanat biçimlerini yaratmışlardır.

⁹ Anılan eserdeki işaret Hitit resim yazısında sunak ideogramı olarak kabul edilmektedir. E. Rie, *Riemschneider Der Wettorgott* (1956) 12, Res. 4.

¹⁰ E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi* (1998) 121, Res. 77.

Hitit sanat eserleri üzerine işlenmiş sunak betimlemelerinin en ilgi çekici ve açıklayıcı örneklerinden birini İnandıktepe höyüğü şehir tapınağının bir odasında bulunan kült amphorası üzerinde görüyoruz. (Çizim 3) Burada kap yüzeyi üst üste birbirini izleyen frizlere ayrılmış ve bunların içleri hieros gamosun (kutsal evlilik) öyküsel anlatımını içeren figür ve sahnelerle bezenmiştir¹¹. Gerçekte bir konuyu farklı evre ve olaylarıyla ifade etme amacıyla oluşturulan Friz bezeme sadece Hitit sanatına özgü değildir. Bu türden sahnelerin daha erken tarihli bir başka örneğini ise bir Sümer ürünü olan Uruk vazosunda¹² da izleyebiliyoruz. Uruk vazosunda konu inandık vazosunda olduğu gibi kutsal evliliğdir. Vazo üzerindeki frizlerde resmedilen, tören için hazırlık yapanların taşıdığı sunaklara bakılırsa, bunların aşağıdan yukarıya hafifçe daralan yapısı, silindirik bir boyunla gövdeye bağlanan dikdörtgen sunu tablasıyla özgün bir Hitit sunağı formunu yansıttıkları söylenebilir. Sunak gövdelerinin friz ve çapraz taramalarla bezenmiş olmaları ve gerekse elde taşıyabilecek kadar hafif olmaları bunların saz ya da ahşap gibi hafif bir malzemeden üretildiklerini göstermektedir. İnandık vazosu üzerine resmedilen bu sunak formu Büyük Hitit Krallık Çağı arkeolojik malzemesi içinde klasik bir tarzı oluşturur¹³. İnandıktepe tapınağında bulunan ve I. Hattuşili dönemine ait vazounun tarihi M.Ö. 16. yy. veya biraz daha geç bir tarihe verilmektedir.

İnandık Vazosu sunakları formundaki sunaklar Hitit sanatı eserleri arasında yer alan Eski Hitit Dönemi mühür betimlemelerinde de görülür. Mühürler özellikle yapıldıkları dönemin tüm sanat özelliklerini üzerilerindeki küçük betimleme alanlarında büyük bir ustalık ve ifade zenginliğiyle yansıtır.

Bunlardan Tarsus mührü olarak bilinen ve bugün Ashmolean Müzesinde korunan bir örnek üzerinde bir sunak betimini görebiliyoruz¹⁴. (Çiz. 4) Beş yüzünde ayrı bir konu işlenen eserin bir yüzünde tahtta oturan olasılıkla bir kral, ortada bir sunak ve sunağın diğer tarafında insan vücutlu kuş başlı bir jeni (mitolojik yaratık) resmedilmiştir. Burada Jeni bir elinde taşıdığı gaga ağızlı kült kabından sunağın önüne sıvı libasyon yapmaktadır. Biz aynı sahneyi İnandık vazosundaki bir frizde de görmüştük. Tarsus mührü üzerinde ortada işlenen sunak aşağıdan yukarıya doğru konik şekilde yükselen gövdesi ve üstte geniş tablasıyla tipik bir Hitit sunağını yansıtır. Burada sunak gövdesinin yatay bantlarla bezenmesi aynı formlu sunakların monolit taştan yapılmış Emirgazi sunağı geleneğini yansıtmaktadır. Bununla biz Hitit sunaklarındaki birliğin sadece formda değil bezemede de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Hitit sanatına verilen çeşitli sanat eserleri üzerindeki betimlerde sıkça karşılaşılan sunak önünde sıvı sunumu bir Babil mezarındaki “onun ruhu taze su

¹¹ M. Darga, Age. (1992) 61, Res. 39-42.

¹² Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi. Mezopotamya ve E. Yakın Doğu (1996) 61

¹³ M. Darga, Age.62 vdd.

¹⁴ M. Darga, Age 71-72, Res.49-50

ıçecektir” ifadesi ile anlam kazanır.¹⁵ Ugarit Kişpu ritüellerinde ölü törenlerinin aşamalarından biri olan su sunusu gerçekleştirildiğinde ölü yakınlarının korunulacağına inanılırdı¹⁶. Babil ölü kültü terminolojisinde “Me nagu” olarak geçen “su sunma” ritüeli yazılı belgeler ile kesinlik kazanmıştır¹⁷. Antik Yunanda da suyun tanrılara sunulan bir armağan olduğu yağmur sularının Zeus’tan, yer altı sularının ise toprak anadan kaynaklandığına inanılırdı ki bu inanç ile pek çok tapınak da su kenarlarına inşa edilmiştir¹⁸. Hitit betimlerinde gördüğümüz sunağa sıvı sunusu Klasik Dönemden Roma Çağına dek geleneğini devam ettirmiştir¹⁹.

New York Metropolitan Müzesinde bulunan Hitit kabartma sanatının nitelikli örneklerinden ve yumruk şeklindeki formu ile dinsel amaçlı olduğu anlaşılan sunu kabının kenar bordüründeki sahnede özgün bir Hitit sunağını görüyoruz²⁰. (Çiz. 5) Burada da sunağın önünde libasyon yapan bir rahip ve onu izleyen müzisyenler ile büyücüler betimlenmiştir. Sunak geleneksel Hitit formunda, aşağıdan yukarıya doğru daralan, silindir boyunlu, düz dikdörtgen tablalıdır. Gövde ve sunu tablasının frizlere ayrılarak işlenmesi, frizlerin içlerinin üçgenler halinde taranarak bezenmesi yapım malzemesi ile ilgilidir. Olasılıkla sunağın yapıldığı sazlar betimlemede böyle bir görüntü yaratmıştır. Sunağın üzerinde açıkça belirlenen sunu bir somundur. Ancak tabla üzerinde birden çok adağın olduğu anlaşılmaktadır.

M.Ö. 14. yy.’a tarihlenen sunu kapları üzerinde sunak betimine başka bir örnek ise yine aynı tarihe verilen ve New York Metropolitan Müzesinde korunan geyik biçimli rythondur (içki kabı). (Çiz. 6) Anadolu kökenli bu rhytonun ağız kenarındaki bezeme bandında bir sunu sahnesi işlenmiştir. Kral önünde sunak olduğu halde çapraz ayaklı bir tabureye oturmuş, bir elinde sunu kabı diğer elinde ise bir alıcı kuş tutmaktadır. Sunağın diğer tarafında geyik üzerinde kısa giysili, kalotlu bir elinde ucu kıvrık asa, diğerinde bir kuş tutan ve büyük olasılıkla da töreni idare eden rahip, karşısında ise üç figür betimlenmiştir. Bunlardan önde olanı elindeki gaga ağızlı kaptan yere sıvı döker

¹⁵ M. Bayliss, *Iraq XXXIX-II*, (1973), 118.

¹⁶ W. Pittard, *BASOR* 232, Text 67.

¹⁷ Bayliss, *Age*. 116.

¹⁸ S.G. Cole, “The Uses of Water in Greek Sanctuaries” : *Early Greek Cult Practice*, Skrifter Utvigiuna Av Svenska Institutet I Athen 4- XXXVIII, 1988, (Ed.: R.Hagg-N.Marinatos-G.C.Nordquist) *Early Greek Cult Practice XXXVIII*, 161 vdd.

¹⁹ Özellikle Hellenistik Dönem adak kabartmaları bu konuda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Messene’den olan bir örnekte gördüğümüz gibi, sıvı silindir gövdeli bir sunağın üzerine phiale türü bir kaptan dökülmektedir. E. Mitropoulou, *Libation Scene With Oinochoe in Votive Reliefs* (1975) 41 Nr.25. Libasyon sunağın üzerine olduğu gibi bazen doğrudan toprağın üzerine de yapılabilmektedir. Klasik ve Hellenistik Çağlardaki adak kabartmaları üzerinde gördüğümüz libasyonlar insanlar, heroslar, savaşçılar ve tanrılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Libasyonlar araştırmacılar tarafından günahlardan arınma, yakarış, bir amaca ulaşma, dilek, yücelme gibi farklı anlamlarda açıklanabilmektedir.

²⁰ E. Akurgal, *A. Kültür Tarihi*. 1998 (135) Şek.44

vaziyette işlenmiştir. Ortadaki figür elinde ekmek taşır şekilde, arkadaki ise içinde kutsal sıvı bulunan kabı sunağa doğru uzatır biçimde işlenmiştir. Kral dışındaki kişiler başlarında kalotları ve kısa giysileri ile tapınım pozisyonunda betimlenmişlerdir. Bu kabartma kuşağındaki sunak, diğer eş dönemli sunak formlarından oldukça farklıdır. Burada silindirik gövde yukarı doğru incelirken sunu tablası yarım bir ovali andırmaktadır.

Gövdedeki frizlerin, sunu tablasındaki küçük dörtgen bezemelerin ve sunu tablası altındaki eğik çizgilerin plastik görünümleri, sunağın yapım malzemesinin ahşap yada sazdan olabileceğini akla getirmektedir. Bu forma sahip sunaklar daha çok Asur ve İran kabartmalarında görülen yüksek ayaklı tütsü kaplarını ya da standları anımsatır²¹.

Hitit sunağının resmedildiği bir başka ilginç örneği ise bir kült merkezi olan Alacahöyükün batı kulesi orthostatlarındaki tapınım sahnesinde görebiliyoruz²². (Res. 2) Orthostat üzerinde, sırası ile bir eli yukarı kalkık uzun giysili bir kadın, başında kalotu, bir elinde ucu kıvrık asası ve diğer elini sunağa uzatan olasılıkla bir rahip, bir sunak ve sunağın karşısındaki postament üzerinde ise Gök Tanrının simgesi boğa betimlenmiştir. Tapınım sahnelerinde boğanın bu şekilde betimlenişi M.Ö. 14. yy.'da hayvan kılıklı tanrıya tapınımın olgusundan kaynaklanmaktadır. M.Ö. 2. bin geleneksel formunu yansıtan sunak hemen hemen insan betileri boyunda, konik yapılı, düz dörtgen tablalıdır. Özellikle sunu tablası bezemelerinden sunağın sazlarla örülerek yapıldığı anlaşılmaktadır²³.

III. Hattuşili dönemine (M.Ö. 1275-1250) ait olan III. Hattuşili'nin Gök Tanrıya, karısı Puduhepa'nın da tanrıça Hepat'a sunu töreninin betimlendiği Fraktin kaya kabartmasında kraliçe bir tahtta otururken elindeki kaptan sıvı sunmakta, ortada yer alan sunağın diğer tarafındaki kral ise sıvı sunusunu elindeki kaptan yerdeki küçük kaba dökerek gerçekleştirmektedir. Kompozisyonun odağında yer alan sunak, klasik formu yansıtırken diğer kabartma figürlerde de görüldüğü gibi tam işlenmemiştir. Bu nedenle bezemeleri ve dolayısıyla yapım malzemesi hakkında fikir sahibi olamıyoruz.

²¹ Metropolitan Müzesinde korunan rhyton üzerinde betimlenen sunak özellikle ince uzun yapısı ile benzerlerini Asur'da İstar tapınağında bulunan pişmiş toprak standlara benzemektedir. Ancak bu örneklerin üst kısımları rhyton üzerinde gördüğümüz gibi bombeli değil düzdür. Asur örnekleri için Bkz. W.Andrae, Die Archaischen Ishtar-Temple in Assur (1922) 41 vdd. Lev.11 a. Geyik biçimli rhytonun ağız kenarındaki bezeme bandındaki sunak betimi özellikle sunu tablasının formu ile üzerine herhangi bir adak bırakmaya uygun olmaması ve kralın elinde tuttuğu sunu kabı ile yere sıvı libasyonu yapılmasından da anlaşılacağı gibi olasılıkla direkt sunu sıvı sunusuna yönelik ya da simgesel amaçlı olmalıdır. E. Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, (1998) 140.

²² M. Darga, Age. (1992) Res.138

²³ Yazılı belgelere göre sunakların sazdan örüldüğünü biliyoruz. Anımsadığımız sunakların bezemeleri bunların tahta ve saz gibi maddelerden yapıldığını akla getiriyor. Yazılı belgelerde geçen GIS BANSUR AD-KID= sazdan örülmüş masa formlarının adı geçen sunaklar gibi olduğu kanısındayız. Bkz. M. Darga, Age. 179.

Ancak sunu tablasının üzerinde tam olarak açıklanamayan fakat insan vücutlu, kuş başlı bir mitolojik yaratık yer almaktadır.

Eskişehir Yağrı mevkiinde bulunan andezit bir stel üzerinde tanrıların yemeği olarak adlandırılan bir sahne betimlenmiştir. Stel, soylu bir çiftin mezarına ait olmalıdır. Kadın bir koltuk veya sandalyeye otururken, çapraz ayaklı tabureye oturan erkek figürü kalot şapkası, sivri uçlu ayakkabıları, sakalsız yüzü ile M.Ö. 2. bin 2. yarısı Hitit biçimini yansıtmaktadır²⁴. Stel üzerine betimlenen sunak aşağıdan yukarı doğru daralan gövdesi, düz dörtgen tablası ile figürlerin tarihsel biçimi ile paralel bir formdadır. Kabartmaların genelinde detaylı bir işleme olmadığı için sunağın yapım malzemesi ile ilgili herhangi bir şey söylemek olanaklı değildir.

Boğazköy, Büyük Tapınak I yanında bulunan iki adet kabartmalı taş kaidenin bir yüzünde tapınım sahnesi betimlenmiştir. Her iki kaide üzerinde bulunan dikdörtgen deliklerin buraya bir stel veya yontu yerleştirmek için açıldığı düşünülmektedir²⁵. Kaidelerden birinde başında kalotu, kısa giysisi, sol eli tapınır pozisyonunda yukarı kalkık olarak sunağa yönelmiş bir erkek, diğerinde ise yine tapınır şekilde uzun giysili ve yüzü sunağa dönük bir kadın betimlenmiştir²⁶. Her iki kaide de sunaklar dikdörtgen şeklinde olup, üst kısımları oval olarak sonlanan iki dikme bulunmaktadır. Gövdeleri yapım malzemesini de belirleyecek şekilde dörtgen bölümlere ayrılarak içleri çapraz atkılar ile bezenen sunakların bu formları aynı şekilde Hitit hieroglifinde huvaşıtaşı (sunak şekilli fetiş) olarak geçmektedir²⁷.

İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde korunan bazalttan yapılmış, Konya-Emirgazi buluntusu sunak, (Res. 1) Hitit sunaklarının taştan ve bilinen ender örneklerinden biri olması nedeniyle büyük önem taşır. Silindir gövdesi ve üzerinde yer alan geniş tablası ile mühürler, kaplar ve bazalt kabartmalar gibi değişik Hitit sanat eserlerinde görülen “Klasik Hitit Sunağı” olarak niteleyebileceğimiz örneklere büyük yakınlık gösterir. Sadece formu ile değil anlam ve işlev olarak da silindir gövdeli taş sunakların ilkleri olarak değerlendirilen Arkaik Dönem İon sunaklarının²⁸ da öncüsü olduğunu üzerine kazınan gövde kursu ve IV.Tuthalia'nın adı de kanıtlar.

²⁴ M. Darga, Age. 193.

²⁵ M. Darga, Age. 189.

²⁶ Bu kaidelerin saraydan soylu kişilere ait olduğunun açıklaması, erkek figürünün bulunduğu kaidedeki yazıt deşifre edilerek yapılmış ve tarihlemelerinin ikonografik özelliklere ve “HH” işaretlerinin biçimine göre M.Ö. 14. yy. olduğu savlanmaktadır. bkz. M. Darga, Age. 190

²⁷ Rie-Riemschneider, Wettergott (1956) 13.

²⁸ Anadolu'da Hellenistik ve Roma çağında yaygınlaşan silindir gövdeli taş sunaklar Arkaik Devir İon sunaklarının etkisiyle şekillenmişlerdir. İon sanatı ve etkilerinin İonya dışındaki etkisi nedeniyle bunu şaşırtıcı bulmamak gerekir. Çünkü biz Yunanistan'daki basamaklı sunakların da İ.Ö.5. yüzyılda İonya'lı ustalar tarafından yaratıldığını biliyoruz. Bkz. H.Hoffmann. “Foreign Influence and Native Invention in Archaic Greek Altars” AJA 57-3, 1958, 195.

Ancak soru ; Hitit örnekleri ile Arkaik dönem İon sunakları arasındaki zaman aralığı bu etkileşimin hangi kültür ve sanatı aracılığı ile nasıl olduğudur ki son yıllarda yapılan araştırmaları ve yeni arkeolojik bulgularla bu soru açıklanamaz olmaktan çıkmıştır.

Yakın zamanda ele geçen ve büyük olasılıkla bir Hitit tanrısının boynuzlu uzun şapkasının resmedildiği Milet buluntusu kırık bir Myken seramiği Hitit'lerin Milet'e dek ulaştığının en önemli belgelerinden biri olmalıdır²⁹, Bu veri ışığında biz artık Hitit metinlerinde geçen Milawanda'nın Milet olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. Hitit kültürünün başta yontu olmak üzere İon sanatının oluşumuna katkısı³⁰ hiç şüphesiz güçlü bir etkileşimin sonucuydu. Kökeni yaklaşık 200 yıldır tartışılan ancak yakın geçmişte Kaunos'dan olduğu anlaşılan Baitylos betimi gümüş sikkeler Hitit etkilerinin Karya'da Klasik Döneme dek sürdüğünü belgelemektedir³¹.

Anadolu silindir gövdeli taş sunaklarının ilkleri olarak savladığım Hitit sunaklarının öncülerini de aramakla sürecekte bu araştırmaları yolculuğu hangi zamanda ve hangi toprağın hangi kültüründe son bulacaktır ? Bugün için sunaklarla ilgili söyleyebileceğimiz araştırmalarımızın henüz başında olduğumuzdur.

²⁹ B.Wolf-D.Niemeier, "Mileto nell'età del Bronzo", Bollettino Dell'Associazione Iassos Di Caria 6 2000, 32. Latmos Beşparmak dağlarında yüzey araştırmaları yapan A.Peschlow-Bindokat'da 2000 yılı yüzey araştırmaları sırasında kaya üzerine kazılmış Kral IV. Tudhalia'nın kartuşunu da taşıyan bir Hitit Hieroglifi bulmuştur.

³⁰ F.İşık, TürkAD XXVIII, Batı Uygarlığının Kökeni (1989) 6 vdd.

³¹ K.Konuk, "The Early Coinage of Kaunos" Studies in Greek Numismatics in Memory of M. J. Price (R.Ashton-S.Hurter Ed.).

Hitit Sanat Eserlerinde Sunak Betileri

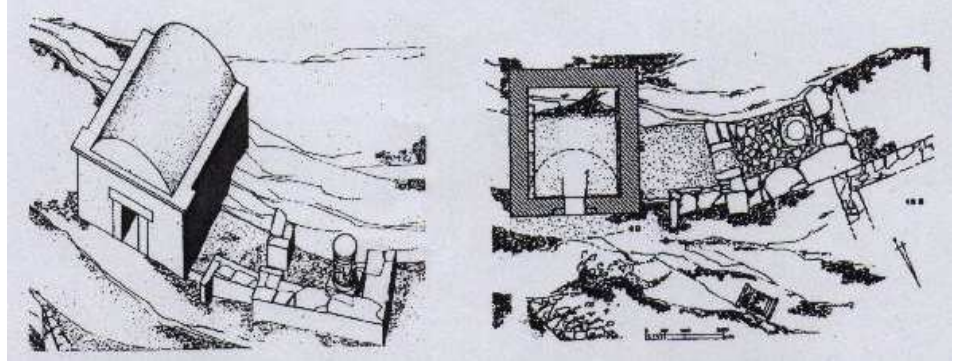


Res.1: Emirgazi Sunağı-M.Ö. 2000, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi.



















Res.2: Alacahöyük, Kent duvarı orthostatlarındaki sunak önünde tapınım sahnesi, M.Ö. 14. yy.

Neşe KIRDEMİR

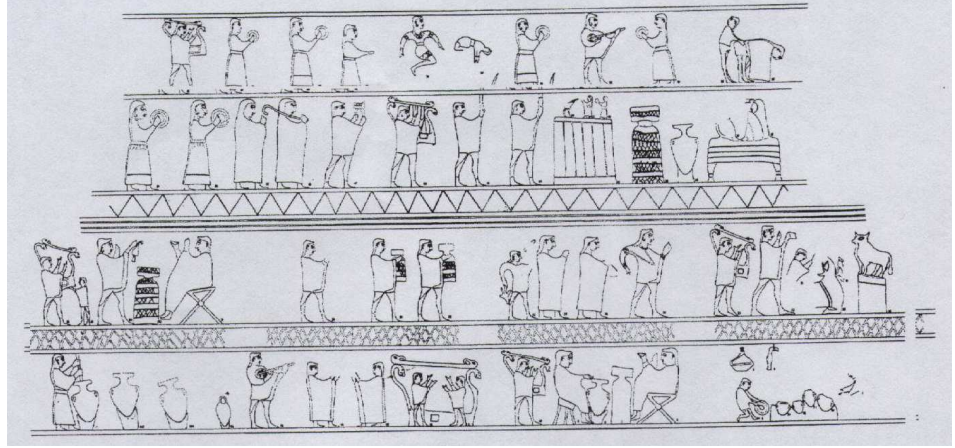


Çizim 1: İlasos oda gömütü ve yanda in-situ sunak.

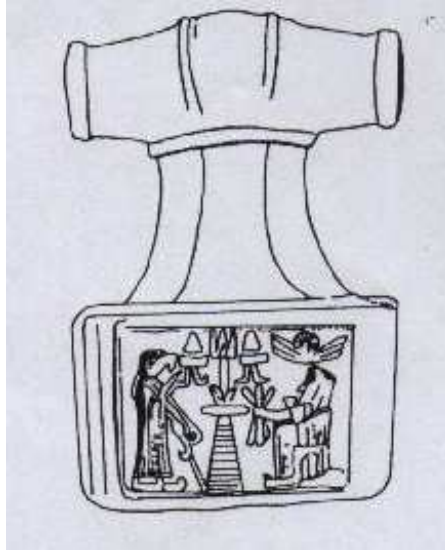
	¹ =		² =		³ =		⁴	<u>Lautwert:</u> dana		
	⁵		⁶		⁷		⁸		⁹	<u>Lautwert:</u> tu
	=		=		¹⁰			<u>Lautwert:</u> (hu) wana		
	¹¹	<u>Lautwert:</u> tarawana			¹²			<u>Lautwert:</u> lu oder sa/ü		

Çizim 2: Hitit hiyeroglifinde kullanılan sunak şekilli ideogram.

Hitit Sanat Eserlerinde Sunak Betileri

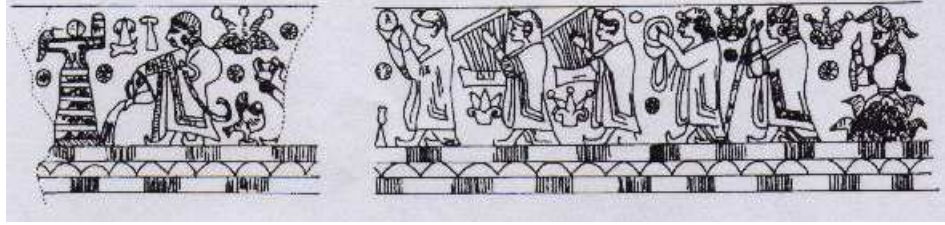


Çizim 3: İnandık kült amphorası, M.Ö. 16.yy. Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

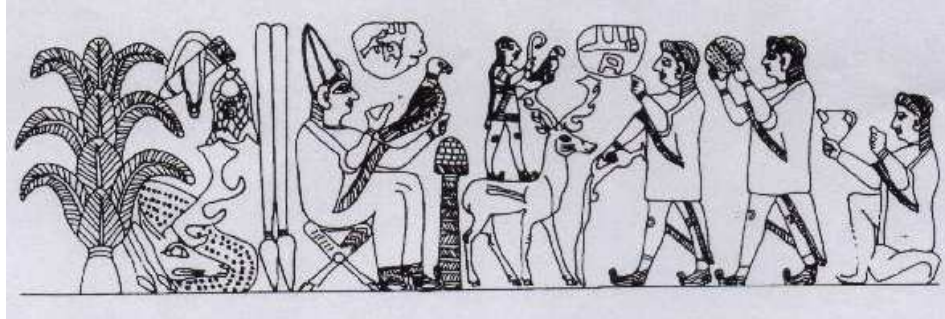


Çizim 4: Tarsus Mühürü. M.Ö. 16.yy. Ashmolean Museum.

Neşe KIRDEMİR



Çizim 5: El biçimli sunu kabı-Kabartma frizi, M.Ö. 14.yy. Museum of Fine Arts (Boston).



Çizim 6: Geyik biçimli rython üzerindeki friz. M.Ö. 14.yy. Metropolitan Museum of Art (New York).

KAYNAKÇA

- AKURGAL, E., *Anadolu Kültür Tarihi*,(1998).
- ANDRAE, W., *Die archaischen Ishtar-Temple in Assur* (1922).
- BAYLISS, M., *Iraq XXXIX-II*, (1973).
- BOSSERT, H. Th., *Altanatolien* (1942).
- Clara Rhodos II (1932).
- COLE, S.G., “The Uses of Water in Greek Sanctuaries” : *Early Greek Cult Practice, Skrifter Utvigiuna Av Svenska Institutet I Athen 4- XXXVIII*, (Ed.: R.Hagg-N.Marinatos-G.C.Nordquist) 1988.
- DARGA, M., *Hitit Sanatı*, 1992.
- EVANS A.J.”Mycenaean Tree and Pillar Cult” *JHS XXXI*, 1901.
- FORRER, E.O., *The Hethitische Bilderschrift* (1932).
- FRASER, D.M., *Rhodian Funerary Monuments* (1977).
- IŞIK, F., “Batı Uygarlığının Kökeni” *TürkAD XXVIII* (1989).
- KONUK, K., “The Early Coinage of Kaunos” *Studies in Greek Numismatics in Memory of M. J. Price* (Ed. R.Ashton-S.Hurter), 1998.
- MASSON, E., “Les Inscriptions Louvites Hieroglyphiques D.Emirgazi” *Journal des Savants*, 1979.
- MİTROPOULOU, E., *Libation Scene With Oinochoe in Votive Reliefs* (1975).
- PFUHL, E.- Möbius, H., *Die Orstgriechischen Grabreliefs*, (1979).
- PİTTARD, W., *BASOR*.
- RİEMSCHNEİDER, E.R., *Der Wettorgott* (1956).
- WOLF, B.-Niemeier, D., “Mileto nell’età del Bronzo”, *Bollettino Dell’Associazione Iassos Di Caria* 6 2000.
- YAVİS, C.G., *Greek Altars: Origines and Typology* (1949).

Çizim ve Resim Kaynakları Listesi

Çizim 1: İasos’ta çevresi duvarlarla sınırlandırılan oda gömütün hemen yanındaki alanda in-situ olarak bulunan sunak. I. Tomasello, *Acquedotto Romano E la Necropoli Presso L’Istimo* (1991) Çiz. 54.

Çizim 2: Hitit hieroglifinde kullanılan sunak şekilli ideogram. R. Riemschneider, *Der Wettergott* (1956) Çiz. 4.

Neşe KIRDEMİR

Çizim 3: İnandık kült amphorası, M.Ö.1600 civarı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, M. Darga, Hitit Sanatı, İstanbul 1992 Çiz. 42.

Çizim 4: Tarsus mühürü, M.Ö.16.yy., Ashmolean Museum, M.Darga, Hitit Sanatı (1992) Çiz. 50.

Çizim 5: El biçimli sunu kabı-Kabartma frizi, M.Ö.14.yy, Museum of Fine Arts (Boston), E. Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Ankara 1998, çizim 44 c-d.

Çizim 6: Geyik biçimli gümüş rython-Ağız kısmı frizi, M.Ö.14.yy, Metropolitan Museum of Art (New York), E. Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Ankara 1998, çizim 45.

Resim 1: Emirgazi sunağı-Üzerine güneş kursu ve olasılıkla sunağın adandığı IV. Tudhalia'nın adı kazınmıştır. M.Ö.2.bin, İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi

Resim 2: Alacahöyük, Kent Duvarı orthostadlarındaki sunak önünde tapınım sahnesi, M.Ö.14.yy., M. Darga, Hitit Sanatı, İstanbul 1992, Res.138.